

Pod redakcją Prof. dr. hab. med. Władysława Z. Traczyka
Prof. dr. hab. med. Andrzeja Trzebskiego

Fizjologia człowieka z elementami fizjologii stosowanej i klinicznej

2

Warszawa 1990

PAŃSTWOWY ZAKŁAD WYDAWNICTW LEKARSKICH

Spis treści

17. Fizjologia serca — B. Lewartowski	15
17.1. Elektrofizjologia serca	15
17.1.1. Elektrofizjologia komórkowa	15
17.1.1.1. Potencjał spoczynkowy	15
17.1.1.2. Potencjał czynnościowy	16
17.1.1.2.1. Mechanizmy jonowe potencjału czynnościowego	17
17.1.1.2.2. Szybkość narastania i amplituda potencjału czynnościowego a wyjściowy potencjał spoczynkowy	18
17.1.1.2.3. Przewodzenie stanu czynnego	18
17.1.2. Cykl pobudliwości mięśnia sercowego	20
17.1.3. Struktura i elektrofizjologia układu przewodzącego serca	21
17.1.3.1. Mechanizm jonowy powolnej spoczynkowej depolaryzacji	27
17.1.3.2. Elektrofizjologia mięśnia komór	27
17.1.4. Elektrofizjologia zewnątrzkomórkowa	28
17.1.5. Elektrokardiografia	30
17.1.5.1. Odprowadzenia elektrokardiograficzne	30
17.1.5.2. Depolaryzacja serca	31
17.1.5.3. Repolaryzacja serca (gradient komorowy)	36
17.1.5.4. Okres refrakcji a zespół komorowy QRST	37
17.1.5.5. Podstawy zastosowania EKG w diagnostyce	38
17.1.6. Wektokardiografia	39
17.1.7. Podstawowe rodzaje i mechanizmy zaburzeń przewodzenia i rytmu	43
17.1.7.1. Zaburzenia przewodzenia	43
17.1.7.2. Zaburzenia rytmu	44
17.1.7.2.1. Mechanizmy zaburzeń rytmu	46
17.2. Skurcz mięśnia sercowego	51
17.2.1. Metabolizm Ca^{2+} w mięśniu sercowym	51
17.2.2. Sprężenie elektromechaniczne i zależność siły skurczu od rytmu pobudzeń	55
17.2.3. Regulacja siły skurczu	57
17.2.4. Środki inotropowe i mechanizm ich działania	58
17.2.4.1. Fizjologiczne lub endogenne dodatnie czynniki inotropowe	58
17.2.4.2. Egzogenne czynniki inotropowe dodatnie	59
17.2.4.3. Fizjologiczne i endogenne czynniki inotropowe ujemne	59
17.2.5. Siła skurczu a szybkość i zakres skracania w mięśniu sercowym	60
17.3. Hemodynamika i mechanika serca	60
17.3.1. Hemodynamiczny cykl serca	60
17.3.2. Tony serca	64
17.3.3. Metody badania cyklu hemodynamicznego serca	64
17.3.3.1. Pomiary ciśnienia	64
17.3.3.2. Pomiary przepływu krwi	65
17.3.3.3. Metody badania morfologii i czynności serca w ustroju	67
17.3.3.3.1. Echokardiografia	67
17.3.3.3.2. Metody izotopowe	72
17.3.3.3.3. Cineangiokardiografia	72
17.3.4. Mechanika lewej komory serca	73
17.3.4.1. Napięcie i naprężenie ściany lewej komory. Obciążenie serca in situ	73
17.3.5. Kurczliwość mięśnia sercowego in situ oraz metody jej badania	76

17.3.6.	Niewydolne serce	78
17.3.7.	Praca serca	79
17.4.	Regulacja czynności serca	79
17.4.1.	Unerwienie serca	79
17.4.2.	Wpływ układu współczulnego na czynność serca	80
17.4.2.1.	Mechanizm dodatniego efektu chronotropowego oraz pobudzenia automatyzmu komórek mięśniowych przewodzących serca	80
17.4.2.2.	Mechanizm zwiększania szybkości przewodzenia w węzle przedsionkowo-komorowym	81
17.4.2.3.	Metaboliczne działanie amin katecholowych	81
17.4.3.	Wpływ układu przywspółczulnego na czynność serca	81
17.4.3.1.	Komórkowy mechanizm działania acetylocholino	82
17.4.4.	Regulacja pojemności minutowej serca	83
17.5.	Krążenie wieńcowe	85
17.5.1.	Morfologia czynnościowa naczyń wieńcowych	85
17.5.1.1.	Obszary zaopatrywane przez tętnice wieńcowe	85
17.5.1.2.	Mikrokrążenie i zespolenia tętniczo-żylne	85
17.5.2.	Metabolizm mięśnia sercowego i jego substraty energetyczne	85
17.5.3.	Czynniki wpływające na wielkość przepływu wieńcowego	87
18.	Fizjologia krążenia krwi — A. Trzebski	90
18.1.	Znaczenie fizjologiczne układu krążenia krwi	90
18.2.	Organizacja czynnościowa układu krążenia krwi	91
18.2.1.	Ciśnienie krwi	91
18.2.2.	Prawo Poiseuille'a	92
18.2.3.	Zróźnicowanie czynnościowe układu krążenia krwi w przekroju podłużnym	93
18.2.4.	Zróźnicowanie strukturalne ściany naczyń krwionośnych	95
18.2.5.	Zróźnicowanie czynnościowe układu naczyniowego w przekroju równoległym	97
18.3.	Właściwości biofizyczne ściany naczyń krwionośnych	97
18.3.1.	Napięcie i naprężenie ściany naczyniowej	97
18.3.2.	Rozciągliwość i sprężystość ściany naczyń krwionośnych	98
18.3.3.	Ciśnienie krytyczne zamknięcia	101
18.4.	Zasady hemodynamiki	102
18.4.1.	Zasada ciągłości przepływu	102
18.4.2.	Opór przepływu i przepływność	103
18.4.3.	Energia przepływu. Ciśnienie końcowe i boczne	105
18.4.4.	Przepływ krwi warstwowy i burzliwy	106
18.4.5.	Lepkość efektywna krwi i osiowa akumulacja krwinek	108
18.4.6.	Zjawisko zbierania osocza	109
18.4.7.	Efekt sigma	110
18.4.8.	Wpływ rozciągliwości ściany naczyniowej na przepływ krwi	110
18.4.9.	Autoregulacja przepływu krwi	110
18.4.9.1.	Przystosowanie strukturalne naczyń krwionośnych do długotrwałych zmian ciśnienia tętniczego i podaży tlenu do tkanek	112
18.4.10.	Teoria powietrzni	113
18.4.11.	Tętno tętnicze i impedancja tętnicza	114
18.5.	Wpływ siły ciężkości na krążenie krwi	115
18.6.	Przepływ tętniczy	118
18.6.1.	Ciśnienie tętnicze chwilowe i średnie	118
18.6.2.	Czynniki decydujące o wysokości średniego ciśnienia tętniczego	118
18.6.3.	Czynniki decydujące o wysokości amplitudy skurczowo-rozkurczowej ciśnienia tętniczego	120
18.6.4.	Rozprzestrzenianie się fali tętna tętniczego	122
18.6.5.	Tętno tętnicze centralne i obwodowe	124
18.6.6.	Chwilowy pulsacyjny przepływ krwi w tętnicach	126
18.6.7.	Znaczenie czynnościowe układu tętniczego	127
18.7.	Mikrokrążenie	128
18.7.1.	Przepływ krwi w naczyniach włosowatych	128

18.7.2.	Dyfuzja przez ścianę naczyń włosowatych	131
18.7.3.	Przesuwanie się płynu przez ścianę naczyń włosowatych. Filtracja i reabsorpcja	133
18.7.4.	Czynniki wpływające na wzajemną równowagę procesów filtracji i reabsorpcji	135
18.8.	Powstawanie i krążenie chłonki	136
18.8.1.	Mechanizmy fizjologiczne obrzęku	137
18.9.	Krążenie żyłne	139
18.9.1.	Gradient ciśnienia w układzie żylnym	139
18.9.2.	Pompa mięśniowa	140
18.9.3.	Tętno żyłne	141
18.10.	Regulacja miejscowa i humoralna przepływu krwi	142
18.10.1.	Czynne napięcie ściany naczyń krwionośnych i rezerwa przepływu	142
18.10.2.	Ogólne zasady miejscowej regulacji przepływu krwi	143
18.10.3.	Czynność wydzielnicza komórek śródbłonna naczyniowego w regulacji napięcia mięśni gładkich naczyń krwionośnych i przepływu krwi	144
18.10.3.1.	Eikozanoidy — prostacyklina i prostaglandyny	144
18.10.3.2.	Śródbłonkowe czynniki aktywne naczyniowo: śródbłonkowy czynnik rozluźniający mięśnie gładkie naczyń (EDRF) i śródbłonkowe czynniki zwężające naczynia (EDCF)	146
18.11.	Neuroregulacja krążenia krwi	149
18.11.1.	Neurogenne napięcie naczyń krwionośnych	149
18.11.2.	Unerwienie rozszerzające naczynia krwionośne	149
18.11.3.	Odruch z baroreceptorów tętniczych	150
18.11.3.1.	Odbarczenie baroreceptorów tętniczych	154
18.11.4.	Znaczenie odruchu z baroreceptorów tętniczych	155
18.11.5.	Odruchy z receptorów serca i z mechanoreceptorów obszaru sercowo-płucnego	156
18.11.6.	Rola fizjologiczna odruchów z receptorów serca i z receptorów sercowo-płucnych	159
18.11.7.	Reakcja ortostatyczna i wpływ stanu nieważkości na układ krążenia	161
18.11.8.	Odruch krążeniowy z chemoreceptorów tętniczych	162
18.11.9.	Odpowiedź odruchowa na nurkowanie	165
18.11.10.	Niemiarowość oddechowa (zatokowa) rytmu serca u człowieka	166
18.11.11.	Udział wyższych struktur mózgowych w neuroregulacji krążenia krwi	167
19.	Regulacja przepływu krwi w niektórych obszarach naczyniowych i ogólna regulacja ciśnienia tętniczego krwi — A. Trzebski	169
19.1.	Krążenie płucne krwi	169
19.1.1.	Hemodynamika krążenia płucnego	169
19.1.2.	Wpływ ruchów oddechowych na krążenie płucne	171
19.1.3.	Naczynia płucne jako zbiornik krwi	172
19.1.4.	Mikrokrążenie płucne	172
19.1.5.	Regulacja humoralna przepływu płucnego	173
19.1.6.	Regulacja nerwowa czynności naczyń płucnych	174
19.1.7.	Krążenie płucne jako filtr krwi	175
19.1.8.	Rola metaboliczna krążenia płucnego	175
19.2.	Krążenie mózgowe	176
19.2.1.	Autoregulacja przepływu mózgowego	176
19.2.2.	Bariera krew — mózg	177
19.2.2.1.	Okolokomorowe obszary mózgu pozbawione bariery krew — mózg	178
19.2.3.	Obrzęk mózgu	180
19.2.4.	Regulacja humoralna i nerwowa przepływu mózgowego	180
19.2.5.	Nieinwazyjne metody pomiaru przepływu mózgowego u człowieka	182
19.3.	Regulacja przepływu krwi w mięśniach szkieletowych	186
19.3.1.	Regulacja nerwowa krążenia w mięśniach szkieletowych	186
19.3.2.	Przekrwienie czynnościowe i regulacja metaboliczna przepływu mięśniowego	189

19.4.	Przepływ krwi skórny	189
19.5.	Zmienność i regulacja ciśnienia tętniczego krwi u człowieka	191
20.	Fizjologia oddychania — A. Trzebski	195
20.1.	Główne zasady czynności układu oddechowego	195
20.2.	Mechanika oddychania	197
20.2.1.	Wdech	197
20.2.2.	Wydech	198
20.2.3.	Wentylacja płuc	199
20.2.4.	Opory oddechowe	203
20.2.5.	Opór dróg oddechowych	205
20.2.6.	Podział czynnościowy i rola fizjologiczna dróg oddechowych	208
20.2.7.	Anatomiczna i fizjologiczna przestrzeń nieużyteczna	209
20.2.8.	Resuscytacja	211
20.2.9.	Nerwowa i humoralna regulacja czynności mięśni gładkich dróg oddechowych	211
20.2.10.	Ochronna rola dróg oddechowych	213
20.2.11.	Powstawanie ujemnego ciśnienia w klatce piersiowej	214
20.2.12.	Napięcie powierzchniowe pęcherzyków płucnych	216
20.2.13.	Czynnik powierzchniowy płuc (surfaktant) i współzależność pomiędzy siłami napięcia powierzchniowego a siłami sprężystości płuc	217
20.2.14.	Opór sprężysty i podatność płuc	219
20.2.15.	Opór sprężysty oraz podatność ścian klatki piersiowej i całego układu oddechowego	220
20.2.16.	Praca oddechowa	222
20.3.	Wymiana gazowa w płucach	223
20.3.1.	Skład powietrza pęcherzykowego	223
20.3.2.	Równanie uśrednionego powietrza pęcherzykowego	225
20.3.3.	Miejscowa wentylacja płuc	226
20.3.4.	Sztuczna wentylacja płuc oscylacjami o wysokiej częstotliwości (HFO)	228
20.3.5.	Mechanizmy wymiany gazowej w płucach	229
20.3.5.1.	Zróznicowanie stosunku wentylacji do przepływu krwi w różnych częściach płuc	230
20.3.5.2.	Przeciek płucny	233
20.3.6.	Dyfuzja gazów w płucach	234
20.4.	Neurogeniza oddychania	236
20.4.1.	Cykl oddechowy	236
20.4.2.	Ośrodkowy generator wzorca oddechowego	237
20.4.3.	Klasyczny model przetwarzania ośrodkowego napędu wdechowego (CIE) w rytmiczną aktywność oddechową	238
20.4.4.	Neurony oddechowe	242
20.4.5.	Neuronalny model rytmogenezy oddychania	244
20.5.	Odruchy wychodzące z układu oddechowego	247
20.5.1.	Receptory dróg oddechowych i płuc	247
20.5.1.1.	Wolno adaptujące mechanoreceptory płuc (SAR)	247
20.5.1.2.	Receptory szybko adaptujące płuc (RAR)	248
20.5.1.3.	Receptory oskrzelowe typu C	248
20.5.1.4.	Receptory J	249
20.5.2.	Odruchy z receptorów dróg oddechowych i płuc	249
20.5.2.1.	Odruch Heringa-Breuera	249
20.5.2.2.	Odruch z receptorów szybko adaptujących płuc (RAR)	250
20.5.2.3.	Obronne odruchy oddechowe	251
20.5.3.	Odruchowa regulacja motoneuronów oddechowych na poziomie rdzenia kręgowego	253
20.5.4.	Odruchy oddechowe ze ścian klatki piersiowej	254
20.5.5.	Nieswoiste odruchy oddechowe	254

20.5.6.	Znaczenie krtani jako rytmicznie zmiennego oporu dróg oddechowych	255
20.5.7.	Czynność oddechu podczas snu i zespół bezdechu sennego	255
20.5.8.	Nicoddechowa rola układu oddechowego	256
20.6.	Chemiczna regulacja oddychania	258
20.6.1.	Wpływ CO ₂ na wentylację płuc i obszary chemowrażliwe mózgu	259
20.6.2.	Obwodowe chemoreceptory tętnicze	261
20.6.3.	Odruch oddechowy z chemoreceptorów tętniczych	265
20.6.4.	Hamujące działanie hipoksji na neurony oddechowe	266
20.6.5.	Wzajemnie potęgujące działanie hipoksji i hiperkapni w warunkach niewydolności oddechowej	267
20.6.6.	Oddychanie periodyczne	268
21.	Układ trawienny — S. Konturek	271
21.1.	Motoryka przewodu pokarmowego	271
21.1.1.	Żucie	272
21.1.2.	Polykanie	273
21.1.3.	Mechanizmy zamykające wpust	277
21.1.4.	Motoryka żołądka	278
21.1.4.1.	Aktywność skurczowa żołądka	279
21.1.4.2.	Aktywność elektryczna żołądka	280
21.1.4.3.	Regulacja aktywności skurczowej żołądka	282
21.1.4.4.	Opróżnianie żołądka	283
21.1.5.	Motoryka jelita cienkiego	284
21.1.5.1.	Aktywność skurczowa jelita cienkiego	285
21.1.5.2.	Aktywność elektryczna jelita cienkiego	286
21.1.5.3.	Regulacja aktywności motorycznej jelit	287
21.1.6.	Zwieracz krętniczko-kątnicy	289
21.1.7.	Motoryka jelita grubego	289
21.1.7.1.	Aktywność skurczowa i elektryczna jelita grubego	289
21.1.8.	Motoryczne mechanizmy odbytniczo-prostnicze	291
21.2.	Czynności wydzielnicze gruczołów trawiennych	292
21.2.1.	Wydzielanie śliny	293
21.2.1.1.	Budowa gruczołów ślinowych	293
21.2.1.2.	Objętość i skład śliny	294
21.2.1.3.	Mechanizmy wydzielnicze śliny	295
21.2.1.4.	Regulacja wydzielania śliny	296
21.2.2.	Wydzielanie żołądkowe	297
21.2.2.1.	Budowa błony śluzowej żołądka	297
21.2.2.2.	Bariera śluzówkowa żołądka	299
21.2.2.3.	Metody badania wydzielania żołądkowego	300
21.2.2.4.	Skład i wydzielanie soku żołądkowego	301
21.2.2.5.	Regulacja wydzielania żołądkowego	306
21.2.2.5.1.	Pobudzanie wydzielania żołądkowego	310
21.2.2.5.2.	Hamowanie wydzielania żołądkowego	312
21.2.3.	Wydzielanie trzustkowe	313
21.2.3.1.	Budowa trzustki	313
21.2.3.2.	Metody badania wydzielania trzustkowego	314
21.2.3.3.	Skład soku trzustkowego	315
21.2.3.4.	Mechanizm wydzielania elektrolitów	316
21.2.3.5.	Mechanizm wydzielania enzymów	318
21.2.3.6.	Regulacja wydzielania trzustkowego	318
21.2.3.7.	Interakcja wewnątrz- i zewnątrzwydzielnicza trzustki	320
21.2.4.	Wydzielanie jelitowe	321
21.2.4.1.	Budowa błony śluzowej jelita cienkiego	321
21.2.4.2.	Wydzielanie gruczołów dwunastniczych	323
21.2.4.3.	Wydzielanie jelita cienkiego	324
21.2.4.4.	Wydzielanie jelita grubego	324
21.2.4.5.	Czynności dokrewne jelita cienkiego	324

21.3.	Trawienie i wchłanianie	327
21.3.1.	Podstawy strukturalne wchłaniania	327
21.3.2.	Procesy transportu jelitowego	328
21.3.3.	Wchłanianie wody i elektrolitów	328
21.3.4.	Wchłanianie żelaza	331
21.3.5.	Wchłanianie witamin rozpuszczalnych w wodzie	332
21.3.6.	Trawienie i wchłanianie węglowodanów	333
21.3.7.	Trawienie i wchłanianie białek	335
21.3.8.	Trawienie i wchłanianie tłuszczów	337
21.3.9.	Wchłanianie cholesterolu i witamin rozpuszczalnych w tłuszczach	339
21.3.10.	Wchłanianie w jelicie grubym	340
21.3.11.	Formowanie kału	342
22.	Czynności wątroby — <i>S. Konturek</i>	343
22.1.	Budowa wątroby	343
22.2.	Wydzielanie żółci	344
22.2.1.	Mechanizmy wydzielania żółci	348
22.2.2.	Regulacja wydzielania żółci	349
22.3.	Czynności wątrobowego układu krążenia	350
22.4.	Czynności metaboliczne wątroby	351
22.5.	Inne czynności wątroby	352
22.6.	Próby czynnościowe wątroby	352
22.7.	Pęcherzyk żółciowy i drogi żółciowe	353
23.	Regulacja gospodarki wodno-elektrolitowej organizmu — <i>S. Kozłowski, E. Szczepańska-Sadowska</i>	354
23.1.	Objętość, rozmieszczenie i skład elektrolitowy płynów ustrojowych	354
23.1.1.	Objętość całkowitej wody ustrojowej	354
23.1.2.	Przestrzenie wodne organizmu	354
23.1.3.	Zasada pomiaru objętości płynów ustrojowych	356
23.1.4.	Skład elektrolitowy płynów ustrojowych	356
23.1.5.	Osmolalność płynów ustrojowych	359
23.2.	Mechanizmy kontroli fizjologicznej bilansu wodnego i elektrolitowego	360
23.2.1.	Równowaga bilansu wodnego	361
23.2.2.	Regulacja równowagi bilansu wodnego	362
23.2.3.	Regulacja równowagi bilansu sodowego	367
23.2.4.	Regulacja równowagi bilansu potasowego	368
23.2.5.	Regulacja równowagi bilansu wapniowego	369
23.3.	Wewnątrzuustrojowe przemieszczenia wody i elektrolitów oraz mechanizmy ich kontroli fizjologicznej	369
23.3.1.	Mechanizmy utrzymujące stałą objętość płynu wewnątrznaczyniowego	369
23.3.2.	Mechanizmy utrzymujące stałą objętość płynu śródmiąższowego	370
23.3.3.	Mechanizmy odpowiedzialne za utrzymanie stałej objętości płynu zewnątrzkomórkowego ośrodkowego układu nerwowego	371
23.3.4.	Mechanizmy utrzymujące stałą objętość komórek	372
24.	Czynność nerek i wydalanie moczu — <i>J. Sadowski</i>	376
24.1.	Wstęp	376
24.2.	Anatomia czynnościowa nerki: powiązania struktury i funkcji	376
24.3.	Metody badania czynności nerek	380
24.3.1.	Metody badania poszczególnych nefronów	381
24.3.2.	Metody badania czynności całej nerki	383
24.3.2.1.	Badania klirensowe. Oznaczanie filtracji kłębuszkowej (GFR)	383
24.4.	Krążenie krwi w nerkach	385
24.4.1.	Wielkość przepływu krwi	385
24.4.2.	Pomiar przepływu krwi	385
24.4.3.	Współczynnik ekstrakcji PAH i pojęcie efektywnego RPF	386
24.4.4.	Ukrwienie rdzenia nerki	387

24.4.5.	Autoregulacja przepływu krwi przez nerki	387
24.5.	Filtracja kłębuszkowa	389
24.5.1.	Błona filtracyjna	389
24.5.2.	Siły napędowe filtracji kłębuszkowej	390
24.5.3.	Czynniki stabilizujące i modyfikujące filtrację	391
24.5.4.	Charakterystyka przesączu kłębuszkowego	392
24.6.	Transport kanalikowy elektrolitów i wody	393
24.6.1.	Uwagi wstępne	393
24.6.2.	Kanalik bliższy	393
24.6.2.1.	Równowaga kłębuszkowo-kanalikowa	394
24.6.2.2.	Mechanizm resorpcji płynu w kanalik bliższym	394
24.6.3.	Kanalik dalszy i zbiorczy	396
24.7.	Mechanizm zagęszczania i rozcieńczania moczu	398
24.7.1.	Ilościowe ujęcie rozcieńczania i zagęszczania moczu	400
24.8.	Transport kanalikowy słabych elektrolitów i substancji nieelektrolitowych	402
24.8.1.	Głukoza	402
24.8.2.	Mocznik	403
24.8.3.	Aminokwasy	403
24.8.4.	Inne substancje	403
24.9.	Rola w regulacji równowagi kwasowo-zasadowej ustroju	403
24.9.1.	Resorpcja HCO_3^- i wydzielanie H^+ w kanalik krętym bliższym	404
24.9.2.	Wydalanie jonu wodorowego w formie zbuforowanej	405
24.9.2.1.	Wydalanie kwasności miareczkowej	405
24.9.2.2.	Wydalanie jonu wodorowego w połączeniu z amoniakiem	405
24.10.	Czynność wewnątrzwydzielnicza nerek. Metabolizm tkanki nerkowej	406
24.10.1.	Udział nerki w procesach wydzielania wewnętrznego	407
24.10.1.1.	Renina	407
24.10.1.2.	Erytropoetyna	408
24.10.1.3.	Prostaglandyny	409
24.10.2.	Niektóre cechy metabolizmu tkanki nerkowej	409
24.11.	Drogi moczowe i wydalanie moczu	410
24.11.1.	Moczowody	410
25.	Fizjologia rozrodu — T. Pajszczyk-Kieszkiewicz	411
25.1.	Spermatogeneza	411
25.2.	Cykl miesięczkowy, owulacja	413
25.2.1.	Wydzielanie hormonów w cyklu miesięczkowym	413
25.2.1.1.	Luliberyna (LH–RH) i gonadotropiny	413
25.2.1.2.	Hormony steroidowe	416
25.2.2.	Jajnik	418
25.2.3.	Błona śluzowa macicy	419
25.2.4.	Miesiączka	420
25.2.5.	Zmiany w narządach płciowych	421
25.3.	Zapłodnienie i zagnieżdżenie	421
25.4.	Rozwój łożyska i wymiana matka – płód	424
25.4.1.	Powstawanie łożyska	424
25.4.2.	Płyn owodniowy	426
25.5.	Rola hormonalna jednostki płodowo-łożyskowej	429
25.5.1.	Hormony białkowe	429
25.5.2.	Hormony steroidowe	430
25.5.3.	Biosynteza progesteronu w łożysku	432
25.5.4.	Biosynteza i metabolizm estrogenów	433
25.6.	Rozwój płodu	433
25.6.1.	Metabolizm płodu	435
25.7.	Zmiany w organizmie kobiety ciężarnej	437
25.7.1.	Zmiany objętości krwi krążącej i jej składu	437
25.7.2.	Zmiany hemodynamiczne	438
25.7.3.	Zmiany w układzie oddechowym	438
25.7.4.	Zmiany w płynach ustrojowych i czynności nerek	438

25.7.5. Metabolizm węglowodanów w ciąży	438
25.8. Poród i połóg	439
25.9. Pokwitanie	441
25.9.1. Okres okołoporodowy	441
25.9.1.1. Gonadotropiny	442
25.9.1.2. Hormony steroidowe	442
25.9.2. Przebieg pokwitania	442
25.10. Menopauza	443
25.10.1. Mechanizm menopauzy	443
25.10.2. Objawy menopauzy	444
26. Wysiłek fizyczny i adaptacja do środowiska naturalnego — S. Kozłowski	445
26.1. Klasyfikacja fizjologiczna wysiłków fizycznych	445
26.2. Źródła energii do pracy mięśniowej	446
26.3. Zaopatrzenie mięśni podczas pracy w substraty energetyczne	447
26.4. Regulacja neurohormonalna metabolizmu wysiłkowego	451
26.5. Metabolizm w okresie powysiłkowym	451
26.6. Zmiany składu chemicznego krwi podczas wysiłków fizycznych	452
26.7. Energetyka pracy	453
26.8. Adaptacja organizmu do wysiłku fizycznego	454
26.8.1. Czynność układu krążenia podczas wysiłków fizycznych	455
26.8.2. Zmiany objętości minutowej serca	456
26.8.3. Zmiany różnicy tętniczo-żylną zawartości tlenu we krwi	457
26.8.4. Zmiany miejscowego przepływu krwi	458
26.8.5. Ciśnienie tętnicze krwi	460
26.8.6. Mechanizm wysiłkowych zmian czynności układu krążenia	461
26.8.7. Czynność układu oddechowego podczas wysiłków fizycznych	462
26.8.8. Mechanizm wysiłkowych zmian czynności układu oddechowego	463
26.8.9. Skład gazowy i pH krwi podczas wysiłków fizycznych	463
26.8.10. Czynność układu pokarmowego podczas wysiłków fizycznych	463
26.8.11. Czynność nerek i gospodarka wodno-elektrolitowa podczas wysiłków fizycznych	464
26.8.12. Układ wydzielania wewnętrznego podczas wysiłku fizycznego	464
26.8.13. Mechanizm glukostatyczny w kontroli metabolizmu wysiłkowego	466
26.9. Wysiłki statyczne	467
26.10. Analiza obrazu adaptacji wysiłkowej ustroju w diagnostyce czynnościowej	469
26.11. Wydolność fizyczna i kryteria jej oceny	469
26.12. Bezczynność ruchowa (hipokineza) i jej skutki fizjologiczne	471
26.13. Nasiloną aktywność ruchową i trening fizyczny	472
26.14. Zmęczenie i wypoczynek	473
26.15. Zmienne warunki termiczne środowiska	474
26.15.1. Otoczenie o wysokiej temperaturze	474
26.15.2. Niska temperatura otoczenia	475
26.16. Zmienne warunki środowiska gazowego	475
26.16.1. Ostra ekspozycja na działanie niskiego ciśnienia parcjalego tlenu	476
26.16.2. Przewlekła ekspozycja na działanie niskiego ciśnienia parcjalego tlenu	478
27. Człowiek w środowisku wielkoprzemysłowym i elementy ergonomii — B. Gwóźdź	479
27.1. Mikroklimat i promieniowanie cieplne	480
27.1.1. Wysoka temperatura	480
27.1.2. Niska temperatura	483
27.1.3. Promieniowanie cieplne	484
27.2. Światło i promieniowanie nadfioletowe	485
27.2.1. Znaczenie barw	486
27.2.2. Promieniowanie nadfioletowe	488
27.3. Dźwięki i ultradźwięki	489
27.3.1. Pozasłuchowe reakcje ustroju	490
27.3.2. Ultradźwięki	491
27.4. Promieniowanie jonizujące	492

27.5. Czynniki mechaniczne środowiska	492
27.6. Przeciążenie i stany nieważkości	495
27.7. Pole elektromagnetyczne	496
27.8. Zmiany ciśnienia powietrza atmosferycznego	498
27.8.1. Dekompresja	499
27.9. Zanieczyszczenia powietrza gazowe i cząstkowe	500
27.10. Ergonomia	501
Dodatek	505
Skorowidz rzeczowy	515